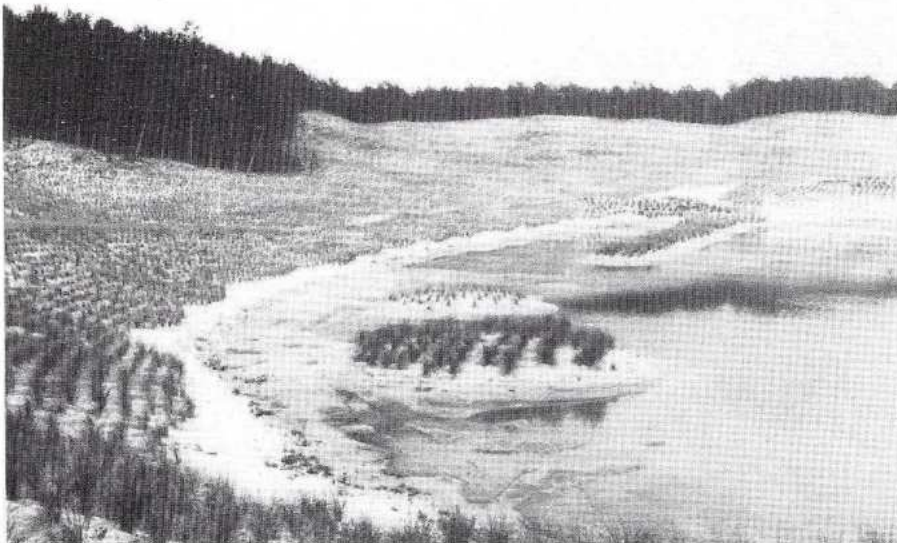

Een impressie van de duinen van Walcheren

In 1983 gegraven gat voor kustverdedigingswerken

G. van Ommering

Voor de doorsnee Nederlander begint Zeeland "ergens" bij de Zuidhollandse eilanden. Wanneer we dan ook een indruk willen geven het werk van de Zeeuwse Werkgroep van de Stichting Duinbehoud, lijkt het goed om eerst een grensafbakening te geven. Ons werkterrein beslaat de vroegere eilanden Walcheren en Noord- en Zuid-Beveland (en voorlopig dus niet Schouwen). De hoeveelheid duinen is beperkt. Op Noord-Beveland liggen de Kamperduintjes, een slechts enkele hectaren groot, sterk geërodeerd gebied, dat door zee en recreatie wordt bedreigd. Het strekt zich uit vanaf de Veerse Gatdam tot aan de plaats, waar de nieuwe Oosterscheldekering de Noordbevelandse kust bereikt. Op Zuid-Beveland bevindt zich vrijwel nergens duin meer sinds het Sloegebied geheel aan havens en industrie is opgeofferd.

In feite blijven dus alleen de Walcherse duinen over. Deze zijn, ondanks de ook hier optredende achteruitgang, toch altijd nog zeer de moeite waard.

door R. STRUIJK

Wie op een heldere dag Walcheren bezoekt, zal ongetwijfeld geboeid worden door de rij hoge kameelruggen, die zich van zuidoostelijke naar noordwestelijke richting uitstrekt, imponerend hoog en steil. Dat blijkt eerst goed, wanneer we ons bij Vlissingen op het strand begeven om richting Westkapelle wandelend eens poolshoogte te gaan nemen. Het begin is aarzelend, maar allengs rijzen ze breder en hoger op. Vanaf de landzijde ogen zij donker als ge-

volg van de dichte begroeiing met Duindoorn, Liguster, Kruiwilg, Vlier en Braam. Zij zijn vanaf de zeezijde zanderig en kaal, slechts met Helm begroeid of met takken bedekt teneinde verstuiven tegen te gaan.

HOOGSTE DUINEN

Nabij Dishoek bereiken de duinen hun grootste hoogte (ca. 50 m), hetgeen ook voor Nederlandse begrippen aanzienlijk is. Ten oosten van Zoutelande nemen ze al snel in omvang af, maar floris-

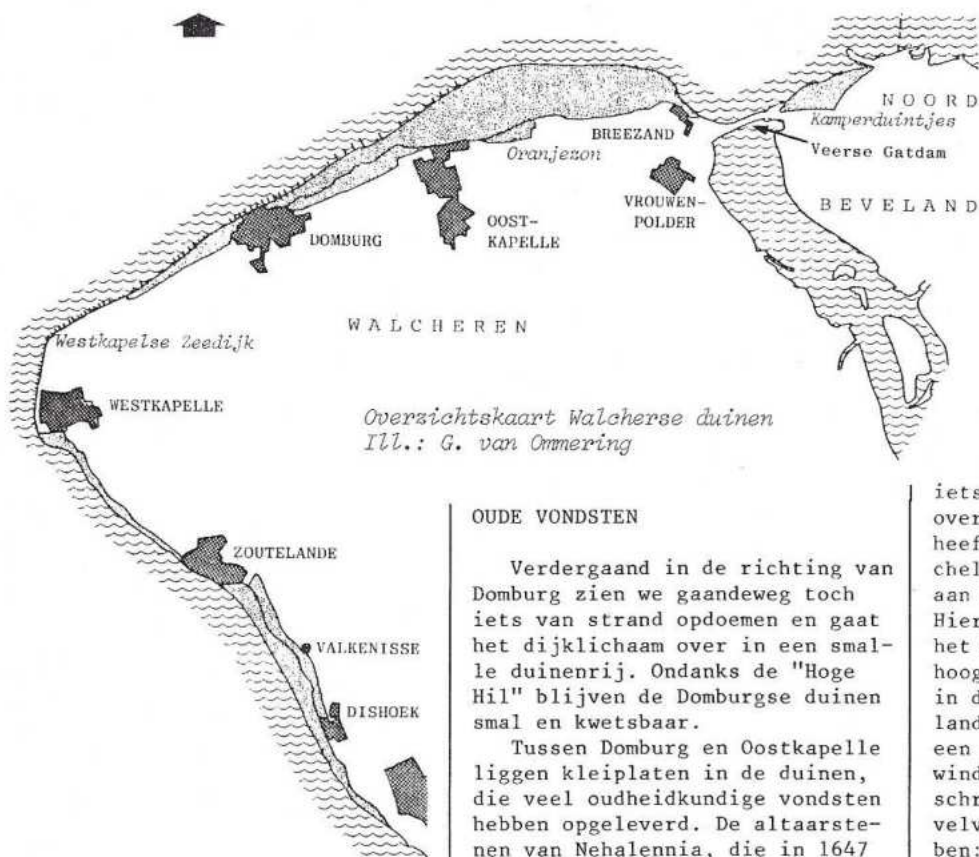
tisch bekeken bereiken ze daar misschien juist wel hun hoogtepunt.

Het 14e eeuwse kerkje van Zoutelande, vroeger ongetwijfeld in het midden van het dorp gelegen, is nu het eerste dat ons toelacht vanaf de dijk, die na de watersnoodramp van 1953 sterk verzwakt is. Dat een half dorp in de loop der eeuwen voor de zee heeft moeten plaatsmaken, daarvan getuigt alleen de Willibrordput, die zo'n 30 jaar geleden voor de vermoedelijk laatste maal in zijn bestaan is verhuisd. Helaas moet deze het thans zonder het vroeger zo begerde duinwater stellen.

Via een over het duin gelegen wandelpad lopen we richting Westkapelle door een sterk geaccidenteerd terrein met fraaie uitzichten over de polder Walcheren. Tot na de Tweede Wereldoorlog onderging het duin hier regelmatig vormverandering als gevolg van overstuiven. Tientallen ha landbouwgrond zijn in de loop der eeuwen onder het stuivende zand verdwenen. Aan deze landinwaartse verplaatsing is echter een definitief halt toegeroepen en typische stuifplekken moet men dan ook met een kaarsje zoeken. Duinvorming en aanwas vindt langs de ca. 12 km lange zuidkust vrijwel niet meer plaats. Met het duin in de huidige omvang mogen we al erg blij zijn.

BREEDSTE DUINEN

Nabij Valkenisse bevindt zich het breedste gedeelte van de duinen (ongeveer 350 m). Hier ligt het hart van het waterwingebied, ca. 140 ha groot. Aanvankelijk won de gemeente Vlissingen hier 150.000 m³ drinkwater per jaar. De Waterleidingmaatschappij Zuidwest-Nederland (WMZ), die het terrein thans in beheer heeft, stopte in 1980 met de drinkwaterproductie en houdt het duinterrein nu achter de hand als wingebied ten tijde van calamiteiten. Dit biedt met name gunstige perspectieven voor de ontwikkeling van de beweide graslanden in het binnenduin, de voor Zeeland karakteristieke vroongraslanden. Mijs inziens is het echter verstandig hiervan geen al te grote verwachtingen te koesteren.

Overzichtskartaal Walcherse duinen
Ill.: G. van Ommering

WESTKAPELLE - VROUWENPOLDER

Het in de tijd der Romeinen aanwezige schorrengebied werd aan de Noordzeekant gedeeltelijk begrensd door een lage strandwal. Het zijn de restanten van deze strandwal, die vermoedelijk de kern vormen van de huidige, enkele kilometers lange Westkapelse zeedijk, die zich daar al vanaf 1470 bevindt. Voortdurende afslag was er de oorzaak van dat de kerk omstreeks die tijd moest worden afgebroken om weer te worden opgebouwd op de plaats waar nu de vuurtoren staat. In de 14e eeuw kende de "smalstad" Westkapelle (vermoedelijk afgeleid van "west kaap") zelfs nog een haventje. Dit lijkt volkomen onbegrijpelijk voor de hedendaagse toerist, die wordt geconfronteerd met een zwaar dijklichaam, dat in de komende jaren bovendien nog op Deltahoogte zal worden gebracht, waarvoor zelfs een deel van het dorp zal moeten wijken. Het smalle strand, dat zich tot in het midden van de vorige eeuw nog voor de dijk kon handhaven, is inmiddels verdwenen.

OUDE VONDSTEN

Verdergaand in de richting van Domburg zien we gaandeweg toch iets van strand opdoemen en gaat het dijklichaam over in een smalle duinenrij. Ondanks de "Hoge Hil" blijven de Domburgse duinen smal en kwetsbaar.

Tussen Domburg en Oostkapelle liggen kleiplaten in de duinen, die veel oudheidkundige vondsten hebben opgeleverd. De altaarstenen van Nehalennia, die in 1647 op het toenmalige strand werden gevonden op een plek die nu al weer ver in zee ligt, zijn thans in het Zeeuws Museum in Middelburg te zien. Verder herinneren schedels en botten van o.a. geiten en runderen en zelfs de pootafdrukken daarvan in combinatie met paalgaten van afrasteringen aan de Middeleeuwse bewoners. Zij werden door het opstuivende zand vaak van hun woonplaatsen verdreven. Ook thans nog herneemt de zee zijn rechten en verdwijnen na iedere storm vele meters duin in zee.

OUDESTEN DUINEN

Bij Oostkapelle bevinden zich de oudste duinen van Walcheren. Dat blijkt ondermeer uit het feit dat de ontkalking hier zo ver is gevorderd, dat plaatselijk Struikheide voorkomt tot op slechts 100 m van de zee.

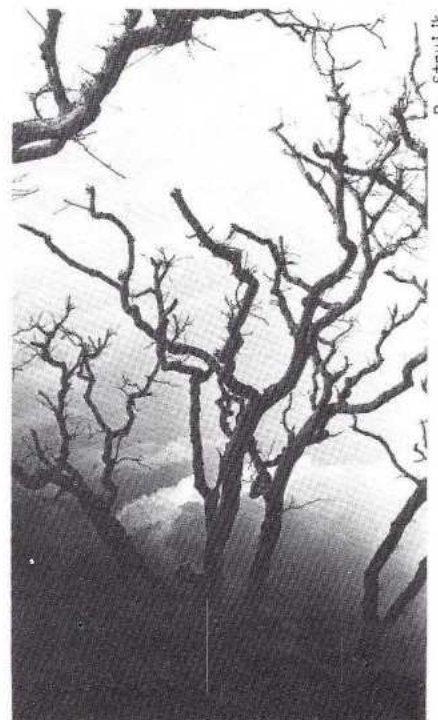
Kijkend in noordoostelijke richting zien we de Manteling liggen, een karakteristiek zoombos met grillig gegroeide eiken, dat volstrekt uniek genoemd mag worden. Helaas hebben de zware gevechten tijdens de bevrijding van Walcheren, gecombineerd met de rigoreuze kaalslag door de bezetters, grote schade toegebracht. De invloed van de zeewind is momenteel dusdanig groot, dat

herstel in oude luister vrijwel ondenkbaar is. In het bos ligt het uit de 13e eeuw daterende slot Westhove, dat met andere landgoederen als Duinbeek, Berkenbos, Zeeduin en Overduin het beeld van de Walcherse noordkust bepaalt.

Voorbij Oostkapelle nemen de duinen weer snel in omvang toe, al bereiken ze niet meer die grote hoogte. We moeten met 20 meter of

iets meer genoegen nemen. De overheersende zuidwestelijke wind heeft hier langgerekte duinrichels doen ontstaan, die zich tot aan het Veerse Cat uitstrekken. Hier bereikte de duinvorming in het midden van de 18e eeuw zijn hoogtepunt. De naam Breezand is in dit opzicht veelzeggend. Hier landden in 1809 de Engelsen in een poging het Napoleontische bewind te verdrijven. Volgens de schrijver Van Lennep zou de bevelvoerend commandant gezegd hebben: "We zetten den voet aan wal met een gevoel als trokken we woest Arabië binnen." Thijsse verhaalt hiervan ook in zijn "In de duinen" (1899), wanneer hij vaststelt: "Even voorbij de vuurbaak op de noordpunt van Walcheren ligt zo'n onvruchtbaar duin:

Grillige eiken in De Manteling

één kilometer lang (!) en half zo breed ligt daar blinkend wit aan zee en blootgesteld aan alle winden".

Hoewel bij Breezand sprake is

De bosrijke Manteling

van enige aanwas en vooral verbreding van de strandvlakte, is van spectaculaire groei geen sprake. Dat is wel het geval bij Vrouwenpolder, waar zich aan de voet van de Veerse Gatdam een groot, breed strand heeft gevormd, dat zich steeds verder in de richting van Noord-Beveland uitbreidt. De gevolgen hiervan zijn reeds duidelijk merkbaar. Stuivend zand heeft grote gedeelten van de dam met een dikke laag bedekt, hetgeen een vrij natuurlijke aanblik geeft. Al met al zijn er interessante ontwikkelingen gaande, die hoop geven voor de toekomst.

MENS EN NATUUR BEDREIGEN HET DUIN

Helaas moeten we vaststellen, dat de duinen op Walcheren veel te lang alleen en uitsluitend zijn gezien als een goedkoop middel ter verdediging tegen de zee. Gelukkig komt hierin langzaam verandering, maar uit de volgende opsomming komt naar voren dat waakzaamheid geboden blijft.

AANLEG VAN PUINWEGEN

In de naoorlogse jaren zijn nog op vele plaatsen puinwegen aangelegd, niet zelden over de koppen van de duinen. Een kleilaag moest het losraken van de verharding voorkomen. Zo zijn in het waterwingebied Oranjezon diverse wegen aangelegd met behulp van uit sloop van bunkers vrijgekomen puin. Dit heeft niet alleen afbreuk gedaan aan de gaafheid van het terrein, maar werkt ook verstoring op de vegetatie. Een nieuwe bunkersloop speelt op dit moment in de gemeente Valkenisse, waarvoor B & W inmiddels de door

het waterschap gevraagde aanlegvergunning geweigerd hebben.

BOSAANLEG

In de twintiger jaren zijn zowel in het Vlissingse waterwingebied als in Oranjezon op beperkte schaal dennenbossen aangelegd teneinde de verstuivingen te beteugelen (Valkenisse: in 1921 ca. 1 ha; Oranjezon: vanaf 1927 ca. 40 ha). In het laatste gebied treedt natuurlijke verjonging op, terwijl ook herinplant met inheemse loofhoutsoorten plaatsvindt na kap.

WATERWINNING

Sinds 1981 wordt in Oranjezon drinkwater gewonnen. De kwaliteit voldoet echter niet aan de eisen die tegenwoordig gelden, als gevolg van de winning in open kanalen en het hoge chloridegehalte. De voortgaande duinafslag is hier niet vreemd aan. In 1963 is dan ook landinwaarts een nieuw kanaal gegraven, dat in een zonrijk voorjaar soms evenwel algenbloei vertoont.

De invloed van deze wateronttrekking is groot geweest. We citeren nog eens Jac.P. Thijsse: "Ik kuierde langs een beekje vol heerlijke Waterviolieren en met grote orchideeën langs zijn oevers". Ook Sipkes laat ons nog een keer watertanden: "In de natte duinpannen stonden uitgebloeide stengels van Moeraswespenorchis en Pyrola". Ook Parnassia kwam er op verschillende plaatsen voor.

Het zou onjuist zijn de algehele achteruitgang alleen op het conto van het waterleidingbedrijf te schrijven. Een intensieve ontzekking van max. 1 miljoen m³ per jaar moet op den duur echter wel tot ernstige verdrogingsverschijnselen leiden. Op sommige vochtige plekken in en nabij de eendenkooi, gelegen in het zuidwestelijk deel van Oranjezon, komen nog Koningsvarens voor, net als in een door de Duitsers gegraven laagte, welke ook 's zomers nog vochtig is. In de onmiddellijke nabijheid hiervan strekken zich echter sterk vervuilde vlakten uit, die dusdanig vervuilde zoden vertonen, dat alleen Zandzegge en Duinriet er kunnen gedijen. Daarnaast treedt een duidelijke successie op: er komen steeds meer struiken en bomen. Hier en daar is sprake van de ontwikkeling van een jong duinberkenbos en ook eiken treffen we steeds meer aan. De Amerikaanse Vogelkers breidt zich hier

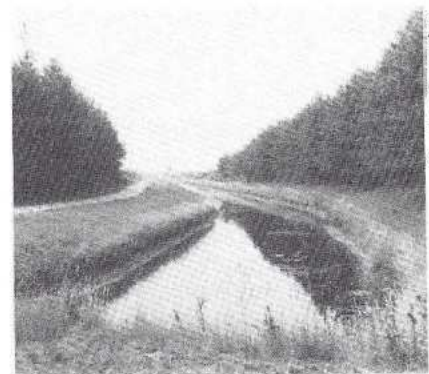
echter ook sterk uit.

Nu het terrein sinds 1 januari 1985 in beheer is bij de WMZ bestaat de kans dat de waterwinning geleidelijk wordt verminderd, zoals eveneens het geval is met de duinen bij Valkenisse. Het is zelfs mogelijk dat op den duur het gebied eveneens als waterreserve gaat fungeren.

REKREATIE

Hoewel de rekreatiedruk groot is en nog groter lijkt te worden, kan in het algemeen niet gezegd worden dat het Walcherse duingebied er ernstig onder lijdt. Plaatselijk is echter uiterste voorzichtigheid geboden, met name in het gebied tussen Domburg en Oostkapelle. Het Staatsbosbeheer voert hier een voorzichtig openstellingsbeleid, dat tot dusver negatieve effecten heeft weten te voorkomen.

In het waterwingebied Oranjezon kan gesproken worden van extensieve betreding dankzij een beperkte toegankelijkheid. De indruk bestaat dat het aantal wandelaars afneemt. Langs de waterwinkanalen bevindt zich een rijke, soms zelfs uitbundige flora,

Open winningskanaal in Oranjezon

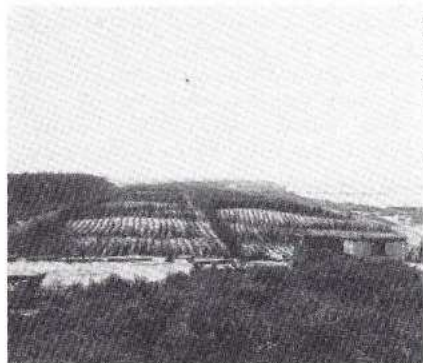
bestaande uit o.a. Echt Knoopkruid, Echt Duizendguldenkruid, Margriet, Kale Jonker, St. Janskruid en Heelblaadjes. Hier treffen we ook de zeldzaam geworden soorten aan als Rondbladig Wintergroen en Vleeskleurige Orchis. Deze vegetatie herinnert aan de vroegere situatie.

VERRUIGING

In de duinen van Walcheren kan een duidelijke verruiging worden geconstateerd. Dit vormt tezamen met de hierna te noemen kustafslag een van de grootste bedreigingen van het gebied voor de komende decennia. Onzeker is in hoeverre de aanvoer via de lucht van verontreinigende stoffen,

waaronder plantenvoedingsstoffen, het verruigingsproces in de hand werkt. De aanwezigheid van een groot pluimveebedrijf in de onmiddellijke omgeving, die een vrijwel permanente ammoniakgeur verspreidt, geeft in dit verband te denken. Of er echter een correlatie bestaat met een sinds enkele jaren aanwezige schimmelin-

Kustwerken, gemaakt met zand uit het elders genoemde gat

G. van Ommering

fectie in de dennen (met *Sphaeropsis sapinea*) is nog niet aangetoond.

KUSTAFSLAG

Om de kustafslag een halt toe te roepen is in de afgelopen twintig jaar in het duin veel vergraven. Er is al eens een groot duin aan de zee opgeofferd. In 1983 werd zelfs 3 ha bos gekapt en ter plaatse een diep gat gegraven tot beneden de grondwaterspiegel. Het vrijkomende duinzand ligt thans voor de zeereep te wachten op transport door de wind in de richting van de duinen.

Het is deze ingreep geweest, die leidde tot de oprichting van de Zeeuwse Werkgroep van de Stichting Duinbehoud. Immers, wanneer men zand uit de duinen naar de zee blijft dragen zullen op den duur de Walcherse duinen het loodje leggen. Daarvoor zijn de duinen ons echter te lief! Het zand zou beter uit zee gehaald

kunnen worden.

LITERATUUR

1. BAKKER, J.J. & A.J. HAARTSEN, 1984. Advies landinrichtingsgebied Walcheren. Natuurbeschermingsraad/NWC, Utrecht.
2. BAKKER, M. & H. KAMPF, 1979. Beheersplan Oranjestad. Heidemij B.V., Gem. Bedr. Middelburg.
3. BRILMAN J.F. e.a., 1983. Inventarisatierapport Walcheren. Staatsbosbeheer, Goes.
4. HEIMANS, E. & Jac.P. THIJSSSE, 1899. In de duinen. Versluys, Amsterdam.
5. MANDEMAKER, H.G., G.J. SLOS e.a., 1979. Inventarisatierapport duinen Vlissingen-Westkapelle. KNNV, Walcheren.
6. MANDEMAKER, H.G. & G.J. SLOS, 1976. Inventarisatierapport "Vier hoogten". KNNV, Walcheren.
7. NIENHUIS, P. e.a., 1980. Het Zeeuwse landschap. Spektrum, Utrecht.
8. SIPKES, C., 1917. Botanische indrukken van een gemobiliseerde in Walcheren. D.L.N. 22(4).
9. SIPKES, C., 1919. De flora van Walcheren. D.L.N. 23(6, 8).
10. VISSCHER, H.A., 1983. Walcheren; natuur, landschap en geschiedenis. Romen, Bussum.
11. WILDEROM, M.H., 1968. Tussen afsluitdijken en deltadijken, 3.

LITERATUUR (vervolg van bladzijde 12)

1. P.J.M. VAN DER AART, 1973. Distribution analysis of wolf-spiders (Aranea, Lycosidae) in a dune area by means of principal component analysis. Nth. Jrn. Zool. 23: 266-329.
2. H.C. BLÖTE, 1926. Meijndel-onderzoek. Wantsen, cicaden en blad-vlooien. DLN 31: 105-116.
3. P.J. DEN BOER, 1956. De loopkevers van Meijndel. 1. Algemeen. DLN 59: 159-168.
4. M.J. DELFOS, 1973. Zweefvliegen van Meijndel (Diptera, Syrphidae). Zool. Bijdr. 13: 4-8.
5. J.W. VAN DIEREN, 1934. Organogene Duinenbildung. Diss. Amsterdam.
6. H. DOING, 1962. Systematische Ordnung und floristische Zusammensetzung niederländischer Wald- und Gebüschgesellschaften. Diss. Wageningen.
7. P.W. VAN EEDEN, 1886. Onkruid. Haarlem.
8. D.C. GEIJSKES, 1973. Over de Neuroptera-fauna van Meijndel. Zool. Bijdr. 13: 44-58.
9. P.F. VAN HEERDT & M.F. MÖRZER BRUYN, 1960. A biocoenological in-

- vestigation in the yellow dune region of Terschelling. Tijdschr. Entom. 103: 225-275.
10. G. LONDO, 1971. Patroon en proces in duinvallei-vegetaties langs een gegraven meer in de Kennemerduinen. Diss. Nijmegen.
11. J.W.A. LUCAS, 1957. Vlinders uit de Bierlap. Entom. Ber. 17: 48-50.
12. E. VAN DER MAAREL, 1972. De invloed van het zich ontwikkelende hoofdwegennet op natuur en landschap. Stedebouw en Volkshuisvesting, extra nummer: Grote en kleine wegen in het landschap: 3-18.
13. M.F. MÖRZER BRUYN & V. WESTHOFF, 1951. The Netherlands as an environment for insect life. Neth. Entom. Soc.
14. M.F. MÖRZER BRUYN, 1965. Natuurbehoud als gemeenschapsbelang. Wageningen.
15. ---, 1967. Wat moeten wij verstaan onder natuurbehoud. Natuur en landschap 21(2): 33-49.
16. J.P. THIJSSSE, 1910. Blonde duinen. Zaandam.
17. ---, 1946. Onze duinen. Amsterdam.
18. D.A. VESTERGAARD, 1970. De ruimte-

- lijke diversiteit van de dagvlinderfauna (Lep., Rhopalocera) in het kustgebied van Voorne. Entom. Ber. 30: 236-240.
19. D.A. VESTERGAARD, J.G. VAN DER MADE & R. VIS, 1973. De ruimtelijke diversiteit van de nachtvlinderfauna (Lep., Heterocera) van het kustgebied van Voorne. Entom. Ber. 33: 4-20.
20. L. VUYCK, 1898. De plantengroei der duinen. Diss. Leiden.
21. V. WESTHOFF, 1970. Natuurbehoud en samenleving. Natuur en Landschap 24(3): 185-200.
22. V. WESTHOFF & A.J. DEN HELD, 1969. Plantengemeenschappen in Nederland. Zutphen.
23. V. WESTHOFF, P.A. BAKKER, C.G. VAN LEEUWEN & E.E. VAN DER VOO, 1970. Wilde Planten, deel 1. Amsterdam.
24. --- & J.S. ZONNEVELD, 1973. Wilde Planten, deel 3. Amsterdam.
25. J.T. WIEBES, 1960. De wolfspinnen van Meijndel (Aranea, Lycosidae). Entom. Ber. 20: 56-89.

(vervolg van blz. 48)

voor het Paapje, de Tapuit (helpt broedt in de duinen!), en de Grauwe klauwier, waarvan 40% in de duinen broedt.

Na de soortbespreking volgt een hoofdstuk waarin in meer algemene zin aandacht wordt besteed aan de achteruitgang van soorten: naast vogels staat de auteur ook even kort stil bij onze flora. Het boek wordt afgesloten met enkele aanbevelingen ter verbetering van het beleid inzake vogels en een engelstalige samenvatting.

Ook dit boek toont weer aan hoe lastig het is een publicatie

het licht te doen zien zonder fouten. Zo zitten er enkele foutjes in de literatuurverwijzingen en onduidelijk is ook waarom de literatuurlijst op pagina 121 wordt afgebroken om op pagina 128 zijn vervolg te krijgen.

Storend is verder dat bijna éénderde deel van de foto's de soort op of bij het nest afbeeldt. Terwijl toch zo'n 10 jaar geleden in diverse publicaties de bedenkelijke kanten van deze vorm van fotografie uitvoerig zijn besproken. Sindsdien is er een duidelijke tendens waarneembaar geen nestfoto's in publicaties meer op te nemen en nota bene een boek

over bedreigde vogels doorbreekt deze tendens.

Het bovenstaande neemt echter niet weg dat met het verschijnen van het boek een belangrijk uitgangspunt is gecreëerd voor het behoud en beheer van onze vogelsoorten. Een ieder die een overzicht wil krijgen van de vogelsoorten die onze bijzondere aandacht verdienen, doet er goed aan het boek aan te schaffen. Ik denk dan niet in de laatste plaats aan beleidsmakers voor wie het boek een goede toelichting kan vormen op de door de Minister van Landbouw en Visserij gepubliceerde nationale lijst. IGNAT MARTENS